

France Tomšič

PROF. RAJKO NAHTIGAL

(Govor na III. kongresu Zveze slavističnih društev FLRJ pred odkritjem spomenika)

Ko se je pred več kakor štiridesetimi leti začela na ljubljanski univerzi staviti stavba slovenske slavistike, se je oprla na štiri močne stebre, bili so to profesorji Nahtigal, Ramovš, Prijatelj in Kidrič. Nobenega od njih ni več danes med nami. Opravili so svoje delo, kolikor jim je bilo dano, in odšli, nekateri med njimi veliko prezgodaj. S profesorjem Nahtigalom smo izgubili velikega slavista, znanega po slavističnem svetu daleč zunaj meja naše domovine. Pred desetletji je prevzel dediščino svojih učiteljev in spodobno nadaljeval tradicijo velikih slavistov, kakor so bili Kopitar, Miklošič in Jagić.

Po rodu je bil Nahtigal Dolenjec, rojen je bil leta 1877 v Novem mestu, a se je še otrok po očetovi zgodnji smrti preselil v Ljubljano. Že v gimnaziji se je pripravljaj na svoj poklic in se je že tedaj resno ukvarjal s fonetiko, staro cerkveno slovanščino in indoevropsko primerjalno slovnico. Tako je že dobro pripravljen lahko s pridom poslušal na dunajski univerzi predavanja iz slovenske filologije in indoevropskega primerjalnega jezikoslovja. Ob promociji leta 1901 je bil že štipendist v Rusiji; tam je prebil dve leti in se aktivno udeleževal ruskega slavističnega življenja. Zatem je preživel na Dunaju deset let utrudljivega in znanstvenemu delu ne posebno naklonjenega življenja s poučevanjem ruščine na različnih dunajskih visokošolskih zavodih. Po Štrekljevi smrti je leta 1913 postal v Gradcu izredni profesor slovenske filologije s posebnim ozirrom na slovenski jezik in književnost; tam je čez štiri leta postal redni profesor in vodja slavističnega seminarja. Ko je bila v Ljubljani ustanovljena univerza, je bil Nahtigal med njenimi prvimi rednimi profesorji; na novi univerzi je organiziral slavistični študij in ostal aktivni profesor več kakor tri desetletja, dokler ga niso težave starih let prisilile, da se je umaknil v zaslužni pokoj.

Med akademskimi učitelji je imel na Nahtigala največji vpliv Jagić, ta je usmeril njegovo zanimanje v slovansko filologijo v njenem širokem pomenu in tej smeri je ostal Nahtigal zvest vse življenje. V središču njegovega dela stoji stara cerkvena slovanščina, z njenega področja je njegova disertacija, njej velja tudi študij v moskovskih bibliotekah in arhivih. Že prve njegove publikacije napovedujejo temeljito šolanega filologa, strokovnjaka za staro cerkveno slovanščino. Vendar preden se pokažejo druga Nahtigalova dela s tega področja, mine dvajset let. Leta pedagoškega dela na Dunaju niso bila takšna, da bi bil mogel zbrano znanstveno delati in publicirati, graška profesura pa ga je

oddaljila od njegove specialne stroke in ga približala slovenistiki. Vendar ostane tudi zdaj, ko mu poklicno delo nalaga nove naloge, še zmeraj v bližini stare cerkvene slovanščine, ukvarja se z brižinskimi spomeniki, študira jih kot filolog, lingvist in zgodovinar.

V Ljubljani se je povrnil k svoji osrednji stroki. Pritegnila ga je zapletena glagolska paleografija. V *Doneskih k vprašanju o postanku glagolice* razlaga orientalski izvor posameznih glagolskih črk in pojasnjuje pomen negrških elementov v tako imenovanem grškem delu glagolice. K tem problemom se je povrnil tudi še v starejših letih. Že zgodaj je začel raziskovati starocerkvenoslovanski evhologij. Dognal je, da je bil sinajski stcsl. evhologij preveden iz bizantinskega evhologija še v moravski epohi stcsl. pismenstva. Ta spomenik je dobrih petnajst let pozneje izdal v dveh knjigah, v prvi je objavil fotografske posnetke na podlagi originalnih fotografij, v drugi pa je natisnil cirilsko transkripcijo z izčrpnim kritičnim aparatom. Izdaja tega kodeksa je bila potrebna, drugi obsežnejši stcsl. spomeniki so bili dostopni v zanesljivih izdajah, sinajski evhologij pa samo v premalo natančni Geitlerjevi izdaji; serija izdaj ruske akademije pa se je vrh tega ustavila tik pred izdajo evhologija. V najstarejše pismenstvo je posegel še z razpravo o tako imenovanih očetovskih knjigah, kakor jih omenja *Metodovo žitje*. Nahtigal dokazuje, da so to knjige takšne vrste kakor Clozov glagolit, supraseljski zbornik in drugi stcsl. homiliarji; prototip Metodove očetovske knjige vidi v Clozovem glagolitu, ki je moral nastati že v velikomoravski dobi.

Paleografskim in tekstnokritičnim razpravam se pridružujejo razprave, ki posegajo na področje besednega zaklada in etimologije, zbrane v knjigi *Starocerkvenoslovanske študije*. V njih mojstrsko kaže na pozitivne strani povezave med filološko in lingvistično metodo in na primerih prepričljivo dokazuje, kakšne prednosti daje lingvistu temeljita filološka analiza gradiva. Manj številne so pri Nahtigalu razprave, ki obravnavajo čisto gramatikalno strukturo stare cerkvene slovanščine. Tudi vse te odlikuje skrbno zbrano gradivo, natančna analiza in preudarno sklepanje.

Drugo veliko področje, ki mu je Nahtigal ostal zvest od mladih let pa do pozne starosti, je ruski jezik in stara ruska književnost. Prvi začetki segajo že v akademska leta in odsevajo tudi v njegovi doktorski disertaciji in so vidni tudi še v nekaterih zgodnjih publikacijah. Prvo veliko delo s tega področja *Akzentbewegung in der russischen Form- und Wortbildung* je bilo napisano že leta 1912, zaradi vojne pa je izšlo šele deset let kasneje. Delo je bilo zasnovano v dveh delih: prvi naj bi na podlagi gradiva iz oblikoslovja in besedotvorja dognal razvojne tendence ruskega naglasa, drugi pa bi bil moral govoriti o ruskem akcentu v okviru splošne slovanske akcentologije, vendar ni izšel. Vrhunec svojih rusističnih prizadevanj je Nahtigal brez dvoma dosegel, ko je v 77. letu objavil slovensko izdajo staroruskega epa *Slovo o polku Igořevê*. Izdaja zbuja splošno pozornost tako po originalni zamisli in ureditvi, kakor tudi po obsežnem in temeljitem poznanju stare ruščine ter po skrbni in domiselni interpretaciji številnih nejasnih mest v besedilu. Nahtigalova izdaja razodeva skrbno pripravo in dolgo ter naporno delo, ki ga lahko opravi samo, komur je snov do podrobnosti znana in komur je delo take vrste res pri srcu. Ob *Slovu* stopa v ozadje sicer tudi tehtna knjiga *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči*. Pokazal je v nji moderno ruščino in glavni obris njenega zgodovinskega razvoja.

Ob zasledovanju razvoja slovanskega primerjalnega jezikoslovja, ob lastnem slavističnem delu in ob skušnjah, ki so mu jih leta in leta dajala akademska predavanja, je v Nahtigalu dozoreval načrt, da svoje znanje in svoje poglede strne v sistematičen učbenik. Tako je nastalo njegovo glavno delo *Slovanski jeziki*; z njim je podal dejansko pravo primerjalno slovnico slovanskih jezikov v dveh prerezih, v praslovanski dobi in v času njihovega individualnega zgodovinskega razvoja. Delo je bilo zamišljeno v več knjigah, izšla pa je samo prva z glasoslovjem in oblikoslovjem; besedotvorja in sintakse ni utegnil več napisati, v prvi vrsti pač zato ne, ker ni imel pri roki dovolj strokovne literature, da bi tako težka poglavja mogel obdelati na takšen način in v takšni povezanosti, kakor je to storil v prvi knjigi. *Slovanski jeziki* so zaradi svoje dognanosti in originalne metode naleteli v slavističnem svetu na splošno priznanje in bili po avtorjevi smrti prevedeni v nemški jezik. Iz podobnih nagibov kakor *Slovanski jeziki* je izšla tudi knjiga *Uvod v slovansko filologijo*; z njim je napisal študentom slavistom priročnik, ki naj bi jim razjasnil pojem in obseg te vede, hkrati pa jim je dal tudi kritičen pregled dotedanjih orisov zgodovine slovanske filologije.

Za stoletnico Kopitarjeve smrti je pripravil izdajo Kopitarjevih spisov kot nadaljevanje Miklošičevih *B. Kopitars Kleinere Schriften*. Kopitarja je Nahtigal visoko cenil kot znanstvenika in si v tej izdaji prizadeva za pravičnejšo sodbo tudi o Kopitarju človeku. Delo je tehnično zgledno urejeno, kakor zahtevajo pravila kritične izdaje, in je oskrbljeno s celo vrsto kazal ob koncu knjige.

Ob teh večjih delih bi bilo treba naštetih še vrsto manjših, pa vendar pomembnih del, pa naj gre tu za filološko-lingvistične članke ali za biografije velikih slavistov ali objavljanje korespondence. Vse zgovorno priča, da je skrbno spremljal najrazličnejše pojave v slovanski filologiji in da je temu ostal zvest skoraj prav do konca življenja. V mlajših letih se je ukvarjal celo z albanščino in pomagal urejati albanski knjižni jezik; z albanščino se je ukvarjal tudi še v prvih letih svojega ljubljanskega bivanja.

Velike so zasluge, ki si jih je Nahtigal pridobil kot organizator slavističnega dela med Slovenci. Ta stran njegovega dela je postala posebno vidna, ko se je leta 1919 vrnil v domovino in postal profesor na ljubljanski univerzi. Organiziral je študij slavistike na mladi fakulteti, poskrbel za knjižnico v slovanskem seminarju in ta seminar vsestransko izpopolnjeval. V priznanje za te zasluge je bil po upokojitvi izvoljen za častnega predstojnika seminarja za slovansko filologijo. Potrebno znanstveno glasilo za filološke in zgodovinske vede je skupaj z A. Kaspretom, Fr. Kidričem in Fr. Ramovšem ustanovil, ko je bil še v Gradcu, in je bil *Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino* ves čas tudi sourednik. Leta 1921 je ustanovil *Znanstveno društvo za humanistične vede*, ki je pripravljalo pot bodoči akademiji, in mu je bil ves čas tudi predsednik. Ko je bila ustanovljena *Slovenska akademija znanosti in umetnosti*, je postal njen redni član in bil tudi njen prvi predsednik (1939—1942); po vojni je bil 1945—1949 načelnik razreda za zgodovinske in zemljepisne vede, filozofijo in filologijo. Za organizacijo slavističnega dela se je zavzemal tudi v širšem krogu, leta 1935 je bil predsednik *Slavističnega društva*, leta 1937 pa ga je društvo izvolilo za častnega člana. Da je užival v slavističnem svetu velik ugled, o tem pričajo njegovi življenjski jubileji, zlasti pa praznovanje njegove osemdesetletnice. Njegovo znanstveno delo je dobilo priznanje tudi s tem, da je bil izvoljen za dopisnega člana zagrebške in beograjske akademije.

Kot človek je bil Nahtigal kljub svojemu velikemu znanju in položaju, ki si ga je s tem znanjem pridobil v naših najvišjih znanstvenih ustanovah, skromen in z vsakomer prijazen. Zavedal se je vrednosti svojega dela, bil nanj po pravici ponosen, bil pa je tudi pravičen do dela drugih. Z znanstvenimi deli si je ustvaril ime velikega znanstvenika, s svojimi dobrimi človeškimi lastnostmi pa si je zagotovil, da nam bo spomin nanj zmeraj lep.

Emil Štampar

IVO ANDRIČ SVETOVNI KLASIK

Prodor pisatelja malega naroda v svetovno književnost je izredno težak. Lahko je njegovo književno delo visoko kvalitetno, toda ker je pisano v malo znanem jeziku, ima zelo malo možnosti, da bi opozorilo nase. In če so se veliki pisatelji malih narodov pojavili na odru svetovne književnosti, je to bilo navadno zato, ker so našli pot s pomočjo velikega svetovnega jezika. Svet se je seznanil z Ibsenom, ker je deloval v Nemčiji in ker so njegova dela izšla v nemščini. Prešernovi prevodi v nekatere azijske jezike so nastali s posredovanjem angleškega prevoda. Ruski prevodi Šenoinega *Kmečkega punta* in Vojnovičevega *Ekvinokcija* so izzvali vrsto prevodov v vzdornih deželah. Številni prevodi Andričevih del v ruščino, angleščino, francoščino, nemščino, italijanščino ter zlasti v švedščino in razen tega v vrsto ostalih evropskih, azijskih in afriških jezikov so mnogo pripomogli, da je kulturni sloj svetovne javnosti zapazil visoke kvalitete Andričeve umetnosti in da je končno dobil visoko svetovno priznanje, prvi med pisatelji jugoslovanskih narodov.

Pričujoči sestavek zaradi omejenega obsega ne bo mogel zajeti vseh elementov Andričevega ustvarjanja. Njegov namen je, opozoriti le na nekatere bistvene komponente Andričeve umetnosti, ki so mu največ pripomogle do slovesa velikega pisatelja. Zaradi tega ni potrebno, da bi se podrobno ustavljali pri biografskih in bibliografskih podatkih, čeprav nekaterih pomembnih točk na krivulji te poti ni mogoče prezreti.

Znano je, da je leta 1892 po naključju rojen v Travniku, da je otroška leta preživel v Višegradu in da je odtod ponesel trajne in nepozabne vtise, ki so služili kot vir številnih motivov za roman *Na Drini most* in za mnoge novele. V sarajevskih gimnazijskih in zagrebških študentskih letih je vplivalo nanj gibanje nacionalne mladine, ki je hotelo zrušiti Avstro-Ogrsko in ustvariti novo državo južnih Slovanov. Čeprav na videz neznatno, je vendar važno delo tega pisatelja za disertacijo o preteklem kulturnem življenju v Bosni, in sicer na filozofski fakulteti v Gradcu, ker mu je bil to vir za vrsto bosenskih likov, zlasti frančiškanov, v novelah in romanih. Avstro-ogrski zapori v času prve svetovne vojne so ga postavili v situacije obupa, strahu in v bližino smrti, tako da je lahko z razumevanjem opisoval tuje trpljenje in psihologijo zapornikov v *Zakletem dvorišču*.

Nadaljnja pot ga je vodila preko neprijetnih kompromisov v diplomacijo, ki mu je dala možnosti, da svoje izkušnje prenese v roman *Travniška kronika*. Prelom s preteklostjo, sodelovanje s socialističnimi silami po 1945 in zlasti